

Verksamhetsrapport

efter kvalitetsgranskning
av Elevhälsans arbete
vid Friskolan Mosaik i Falu kommun

Innehåll

Inledning

Bakgrundsuppgifter om Friskolan Mosaik

Resultat

Syfte och frågeställningar

Metod och material

Författningsstöd

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av elevhälsans arbete i grundskolans årskurser 6-9 under hösten år 2014. Granskningen vid Friskolan Mosaik i Falu kommun ingår i detta projekt.

Friskolan Mosaik besöktes den 5 och 6 november 2014. Ansvariga inspektörer har Malin Salemyr och Elisabeth Ritchey varit. I denna rapport redovisar inspektörerna sina iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av kvalitetsgranskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av elevhälsans arbete genomförs i ytterligare 24 (kommunala och fristående) skolor. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Bakgrundsuppgifter om Friskolan Mosaik

Friskolan Mosaik är en fristående skola i Falu kommun. Skolan omfattar ca 200 elever från förskoleklass till och med årskurs 9. Andelen elever som uppnått kunskapskraven i årskurs 9 i samtliga ämnen vårterminen 2014 var enligt Skolverkets statistik 86 procent.

Hösten 2011 genomförde Skolinspektionen en tillsyn på Friskolan Mosaik. Vid tillsynen identifierades en brist när det gällde särskilt stöd i form av studiehandledning på modersmål.

Resultat

Har elevhälsan kompetens och arbetssätt för, samt vidtar insatser i, det hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande arbetet, som motsvarar behoven hos eleverna på skolan?

1.1 Har eleverna tillgång till elevhälsa och alla dess kompetenser?

Elevhälsan i skolan

För att kunna göra en bedömning av tillgång till elevhälsa i en skola måste inledningsvis de organisatoriska förhållandena beskrivas.

I Friskolan Mosaik finns en elevhälsa med möjlighet att tillgå de i skollagen angivna kompetenserna¹; skolläkare, skolsköterska, kurator, skolpsykolog samt specialpedagog. Skolans rektor ingår också i Friskolan Mosaiks elevhälsa.

Skolsköterskan tjänstgör 40 procent på skolan och kuratorn 20 procent. Specialpedagogen arbetar heltid. Skolläkaren är anställd på timmar och besöker skolan 2-3 gånger per termin eller vid behov. Skolpsykologtjänst köps in vid behov av utredningar och handledning varför omfattningen varierar, men vanligtvis några gånger per år.

Vid intervju med skolans elevhälsopersonal framkommer att de ser sig utgöra en samlad resurs² och att de är organiserade på ett sätt som möjliggör kontinuerlig samverkan mellan rektor och den elevhälsopersonal som finns på skolan; skolsköterska, kurator och specialpedagog.

Vid Skolinspektionens besök på skolan var kuratorn sjukskriven och har så varit sedan början på höstterminen.

Samverkan inom skolan

En annan del, som vägs in i bedömningen av tillgång till elevhälsa, är graden av samverkan; dels inom en skolas elevhälsa, dels mellan elevhälsan och skolans övriga personal.³

Konkret kan samverkan mellan en skolas elevhälsa och skolans övriga personal (främst undervisande pedagoger) bestå av handledning exempelvis kring frågor om extra anpassningar utifrån elevers behov.

Till samverkan räknas också det arbete som ska ske i frågor som rör elevers behov av särskilt stöd, och där rektor ska samråda med elevhälsan vid utredning inför eventuellt utarbetande av åtgärdsprogram.⁴

¹ Skollagen 2 kap 25 § andra stycket

² Prop. 2009/10:165 s. 275-278

³ Prop. 2009/10:165, s. 276

Den intervjuade personalen i Friskolan Mosaiks elevhälsa beskriver att de samverkar med varandra inom elevhälsan och att detta fungerar väl. Samverkan med skolpsykolog sker i samband med utredning av enskild elev eller vid behov av konsultation i enskilda elevärenden liksom genom handledning av personalen. Skolan anlitar i dessa fall alltid samma psykolog och elevhälsan uppger att kontakten med denna är god och säger: *"Hon är bra på att återkoppla [efter utredning]. Vi är ju alltid med och bollar med henne, när hon ska återkoppla, hon deltar då även i möten med föräldrar."*

Elevhälsopersonalen träffas regelbundet varje vecka tillsammans med skolans rektor, och är på så sätt tillgänglig för rektor för frågor och insatser som rör särskilt stöd.

Elevhälsan samverkar även med skolans personal i övrigt och den intervjuade elevhälsopersonalen beskriver samarbetet som *"tätt"*. Specialpedagog, kurator och skolsköterska deltar regelbundet i arbetslagens konferenser på skolan. Elevhälsopersonalen uppger även att de finns tillgängliga informellt på skolan genom att de ofta rör sig i skolans lokaler. I intervju med lärare⁵ beskrivs ett nära samarbete med specialpedagogen: *"Hon är där hela tiden. Hon är en del i arbetslagen och känner av...Hon är en klippa. Hon handleder och stöttar."*

Samverkan mellan elevhälsan och skolans övriga personal består av diskussioner kring frågor och insatser som främst rör särskilt stöd och extra anpassningar. Specialpedagog och kurator arbetar båda även med handledning.

Elevernas kännedom om elevhälsan

För att en skolas elever ska kunna sägas ha tillgång till elevhälsa behöver de vara informerade om att elevhälsan finns, och också kunna använda den utifrån sina behov. I "Vägledning för elevhälsan"⁶ kopplas denna omständighet till den lagtext⁷ som anger att elever ska ges inflytande över sin utbildning, och hållas informerade i frågor som rör dem.

I den enkät som eleverna genomfört inför granskningen⁸ uppger de allra flesta att de har tillgång till kurator och skolsköterska; 96 procent uppger att de har tillgång till kurator, 99 procent att de har tillgång till skolsköterska. En stor andel (85 %) uppger vidare att de har tillgång till specialpedagog på skolan. Att 41 procent av eleverna uppger att de har tillgång till skolläkare kan förklaras av att skolläkaren vanligtvis besöker skolan endast 2-3 gånger per termin. I jämförelse med enkätresultaten för samtliga skolor i Skolinspektionens granskning har eleverna i Friskolan Mosaik i högre grad kännedom om tillgången till elevhälsans kompetenser - med undantag för deras kännedom om tillgång till skolpsykolog; 28 procent av eleverna på Friskolan Mosaik uppger att de

⁴ Skollagen 3 kap. 8 §

⁵ De lärare som intervjuats undervisar i årskurserna 6-9.

⁶ Skolverket och Socialstyrelsen (2014) *Vägledning för elevhälsan*, s 48

⁷ Skollagen 4 kap. 9 §

⁸ Enkäten genomfördes i augusti 2014 med skolans elever i årskurserna 6-9. Svarsfrekvensen i Friskolan Mosaik är 88 procent.

har tillgång till skolpsykolog – motsvarande resultat för samtliga granskade skolor är 38 procent.

I intervjuer med elever på Friskolan Mosaik framkommer att skolsköterskan, kuratorn och specialpedagogen har varit runt i klasserna och presenterat sig och berättat om sina respektive arbetsuppgifter. Då kuratorn är ny på skolan för terminen, och nu dessutom sjukskriven, uppger eleverna att de inte känner till henne så bra. Däremot känner de väl till skolsköterskan och specialpedagogen. Någon elev säger angående skolsköterskan: *"Hon är här två dagar i veckan. Vi vet var hon finns och man kan gå till henne, till hennes rum."* Och om specialpedagogen: *"Hon är här alla dagar...vi känner henne."*

Möjlighet till insatser utifrån elevernas behov

Utöver ovanstående, är tillgång till elevhälsa även avhängig i vilken utsträckning de medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatserna, som elevhälsan genomför, motsvarar behovet hos skolans elever.⁹

Friskolan Mosaiks elevhälsa ser sig omfatta medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Rektorn beskriver att kuratorns nuvarande sjukskrivning medför en tillfällig resursbrist men att de inom elevhälsan informerat eleverna om att de kan vända sig till skolsköterskan vid behov av samtal. De har även informerat eleverna om att skolans elevhälsopersonal vid behov kan bistå med förmedling av kontakt med kurator på ungdomsmottagningen eller samtalsmottagningen.

I elevintervjuerna framträder en bild av att eleverna är mycket nöjda med skolans möjligheter att erbjuda hjälp och stöd. Eleverna uppger bland annat: *"Man får hjälp...man får hjälp av läraren eller specialpedagogen."*, *"Lärarna jobbar mycket med att eleverna ska ha det bra."*, *"Vad jag har förstått så får de [elever som kan behöva hjälp på olika sätt] väldigt bra hjälp."* I intervjuerna uppger eleverna också att skolan anses trygg: *"Det är bra stämning på skolan. De flesta är trygga, det är en trygghet att skolan är liten."*

Även i enkäten framkommer att en övervägande del av eleverna (90 %) upplever att de är trygga i skolan.¹⁰ Inga elever har heller uppgett att de *inte* alls är trygga i skolan. Det framkommer även att eleverna är mycket nöjda med den hjälp de får i sitt skolarbete – inte en enda elev har uppgett att de inte får hjälp och stöd i sitt skolarbete när de behöver det och 92 procent uppger att de tycker att de lär sig mycket i skolan. Det finns ett fåtal elever som uppger att de inte vet vem de kan vända sig till om de mår dåligt. Bland frisvaren i enkäten på frågan *"Är det någon form av hjälp och stöd som du saknar på din skola?"* svarar de flesta att de är nöjda med det stöd som finns, någon uppger dock: *"Jag tycker att det skulle finnas nån mer person som man kan vända sig till om det är något. För*

⁹ Skollagen 2 kap. 25 § samt Prop. 2009/10:165 s. 277

¹⁰ *Kommentar:* Enkätens påståenden graderas på en femgradig skala. Här har svarsalternativen 4 och 5 slagits ihop. Motsvarande förfaringssätt finns genomgående i rapporten.

att jag har väldigt svårt att prata med vuxna om hur jag mår. Men jag har en lärare i alla fall som jag kan vända mig till.” Bland enkätens frisvar framkommer även att någon elev uppger avsaknad av skolpsykolog som en brist på skolan. Noterbart är ändå att så många som 94 procent av eleverna uppger i enkäten att de får hjälp och stöd på skolan om de mår dåligt, motsvarande resultat för samtliga skolor är 66 procent.

Skolinspektionen bedömer att eleverna i Friskolan Mosaik i relativt hög grad har tillgång till elevhälsa och alla dess kompetenser.

I Friskolan Mosaiks organisation finns en elevhälsa med möjlighet att tillgå samtliga i skollagen föreskrivna kompetenser. Elevhälsopersonalen som finns på skolan; skolsköterska, kurator samt specialpedagog, ses som en samlad resurs med fungerande samverkansformer, såväl inom skolans elevhälsa tillsammans med rektorn, som mellan elevhälsopersonalen och övrig personal. Samverkan innefattar även handledning. Eleverna vet väl vilka i elevhälsan som finns på skolan. Eleverna anser i hög utsträckning att de får stöd och hjälp på skolan.

Eleverna har dock i låg grad kännedom om möjligheten att tillgå skolpsykolog.

1.2 Arbetar elevhälsans kompetenser – själva och/eller tillsammans med andra kompetenser – hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande på ett sätt som stärker elevernas hälsa, och stödjer dem att nå utbildningens mål?

Det hälsofrämjande arbetet

Ett hälsofrämjande elevhälsoarbete kan utgöras av insatser som främjar goda relationer mellan elever, och elever och personal.

Ett hälsofrämjande arbete kan vidare innebära insatser som medverkar till att skapa en tolerant, positiv och trygg skolmiljö; exempelvis kan elevhälsan delta i utvecklingen och genomförandet av skolans värdegrundsarbete och arbete mot kränkande behandling.

Från ett elevperspektiv finns vissa faktorer som lyfts fram inom forskning, och som medverkar till att stärka elevernas hälsa och stödja dem att nå utbildningens mål; några av dessa är upplevelse av motivation, delaktighet, självkänsla, inflytande och tilltro till sin förmåga.¹¹

I intervjuer med både personal och elever framkommer att det hälsofrämjande arbetet på Friskolan Mosaik i stor utsträckning utgörs av insatser som främjar goda relationer mellan elever, och elever och personal. Rektor beskriver bland annat att verksamheten är organiserad så att eleverna är knutna till varsin kontaktlärare och att varje kontakt-

¹¹ Utgår ofta från begreppet KASAM, Känsla Av Sammanhang. Myntat av professor Aaron Antonovsky (1923-1994). Se t ex Forskningsrådsnämnden (1998). *Röster om KASAM: 15 forskare granskar begreppet Känsla av sammanhang*. Stockholm: Forskningsrådsnämnden (FRN).

lärare har i uppdrag att ha kontinuerliga individuella samtal med eleverna, minst en gång i månaden. Dessa samtal är, enligt både rektorn och elevhälsopersonalen, stärkande för eleverna och på så sätt hälsofrämjande. Att samtalen är stärkande bekräftas av elever när de i intervjuerna beskriver kontakten med lärarna på skolan: *"De pratar ofta med oss, individuellt", "Lärarna tror på oss, de är väldigt peppande och positiva... och man får bra hjälp."*

Även i intervjun med lärarna ges exempel på insatser på skolan som främjar goda relationer mellan vuxna och elever, samt en trygg skolmiljö, då de berättar att de ser till att vara tillsammans med eleverna och att vuxennärvaro är något som prioriteras: *"Vi lämnar aldrig eleverna utan tillsyn, vi lämnar dem aldrig själva, vi rör oss bland eleverna och sitter till exempel alltid och äter med dem på lunchen."* Lärarna framhåller också vikten av struktur och tydliga ramar i arbetet med att skapa trygghet: *"Viktigt med struktur, till exempel låter vi aldrig eleverna välja själva vilka de ska sitta bredvid."*

Lärarna ger vidare exempel på hälsofrämjande insatser som medverkar till att skapa en positiv och trygg skolmiljö när de beskriver att varje läsår inleds med så kallade *Mosaikveckor*; temaveckor med fokus på gruppstärkande arbete. Här nämns samarbetsövningar, arbete kring demokrati och delaktighet, åldersblandat grupparbete i kombination med friluftsdagar med gemensamma aktiviteter där de äldre eleverna bland annat fjällvandrar och övernattar i tält.

Samtliga intervjuade personalgrupper liksom eleverna berättar även att skolan regelbundet arbetar med värdegrundsfrågor varje vecka genom att ha *Livskunskap* på schemat. Här ges exempel på olika sätt att arbeta i grupp kring etik och moral och hur man bemöter varandra, genom samtal och samarbetsövningar.

Samtliga intervjuade uppger att insatser på skolan som medverkar till att stärka elevernas upplevelse av motivation är skolans tematiska arbetssätt. Lärarna beskriver att en del av skolans arbete utgår från ett tema som tar avstamp i en inspirerande inledning vid terminsuppstarten, exempelvis genom att lärarna dramatiserar något typiskt för temat. Efter det följer det lärarna beskriver som stimuleringslektioner där olika sinnen används för att *"få igång elevernas tankar utifrån temat"*. Temaarbetet innehåller sedan faktalektioner, en verkstadsperiod och en grupparbetsfas där ämnen som de naturorienterande, samhällsorienterande, svenska, musik, bild och till viss del även matematik mixas i såväl åldershomogena som åldersblandade grupper och där praktiskt arbete varvas med teoretiskt. Temaarbetet avslutas varje termin med en föreställning och en utställning där föräldrar bjuds in. När eleverna i intervjuerna ombeds nämna något om vad de anser är bra på skolan nämner de bland annat skolans temaarbeten: *"Något som är bra på vår skola är att vi har ett tema varje termin, just nu arbetar vi med temat En värld full av liv... Då lär man sig snabbt och lätt."*, *"Lärarna är väldigt entusiasmerande. De gör det roligt."* Rektorn framhåller att temaarbetet i hög grad är en del i skolans arbete med att förstärka elevers motivation, delaktighet och självkänsla.

Exempel på elevhälsopersonalens medverkan i skolans hälsofrämjande arbete är bland annat skolsköterskans hälsosamtal som hon genomför med alla elever i förskoleklass, årskurs 4 och årskurs 7. Skolsköterskan redogör för att dessa delvis innebär samtal om kroppen och kroppens utveckling. Skolsköterskan uppger även att hon samarbetar med undervisande personal kring undervisning om puberteten, bland annat genom att delta i gruppssamtal med elever. Specialpedagogen deltar bland annat på skolans friluftsdagar och är delaktig i skolans temaarbeten.

När det gäller elevers delaktighet på skolan berättar elever i intervjuerna att de är nöjda med sina möjligheter till delaktighet. De beskriver bland annat att de via elevrådet drivit igenom en önskan om ett elevcafé som nyligen invigts – ett café som eleverna är med och sköter. De berättar också att skolan varit noga med att ta del av deras synpunkter om en bättre skolgård. Eleverna säger också att de har möjlighet att vara med och bestämma vissa saker när det gäller undervisning och arbetssätt, exempelvis redovisningsformer, anpassningar, vissa fördjupningar av ämnesområden och genom att de ombeds göra utvärderingar efter vissa moment i vissa ämnen.

Det förebyggande arbetet

Ett förebyggande elevhälsoarbete kan utgöras av insatser som tillgodoser elevers behov av extra anpassningar. Det kan handla om att stödja lärare och övrig skolpersonal i arbetet med anpassning i olika lärmiljöer. Det förebyggande arbetet kan också innebära insatser som minskar konsekvenser av förekommande individuella riskfaktorer hos eleverna, såsom svårigheter vad gäller språklig förmåga, självkontroll, social kompetens, självförtroende eller inlärning.

Inom ramen för vad som benämns förebyggande arbete kan en skolas elevhälsa också initiera eller genomföra insatser som hejdar eller förhindrar förekommande riskbeteenden hos enskilda elever och elevgrupper. Sådana riskbeteenden kan bestå i droganvändning, kränkningar, asocialt eller destruktivt beteende, skolk eller hemmasittande. Insatserna kan också handla om att utveckla goda relationer mellan hem och skola.

Som förebyggande arbete kan en skolas elevhälsa också initiera eller genomföra insatser mot identifierade problem i den psykosociala lärmiljön. Det kan till exempel röra sig om arbete mot kränkande behandling, och att förändra olämpliga värderingar, uttryck eller förhållningssätt.

Specialpedagogen berättar att hon i samarbete med pedagogerna arbetar med extra anpassningar och har bland annat sett till att skolan är välförsedd med hjälpmedel och anpassat material för elever med olika funktionshinder, exempelvis för elever med dyslexi. Lärarna beskriver: "Vi är bra på att bemöta elever med dyslexi på skolan. Specialpedagogen är en del i det arbetet. Hon arbetar både med elever och mot lärare."

Lärarna påtalar att det faktum att de på skolan ofta är dubbla pedagoger i klassrummet är förebyggande då det är en insats för att i högre utsträckning kunna möta elevers

olika behov. Rektorn uppger: *"Vi på skolan tillsammans med specialpedagogen är duktiga på att se vad kan göra i klassrummet, för att anpassa för alla elever."*

Eleverna framhåller i intervjuerna att om man som elev tycker något är svårt så finns det läsläsning varje måndag eftermiddag dit de kan gå för att få extra hjälp och stöd i sitt skolarbete eller för att göra sina läxor: *"Då är det lärare där som kan hjälpa oss... så vi kan få mycket hjälp där."*

Täta föräldrakontakter är något som rektorn framhåller som en viktig del i arbetet med insatser utifrån elevers behov och något som skolan är noga med att jobba med.

Som nämnts tidigare har alla klasser på skolan *Livskunskap* på schemat vid ett tillfälle varje vecka. Lärarna framhåller att dessa arbetspass ger utrymme för att arbeta med identifierade behov i elevernas psykosociala miljö, exempelvis kring kränkningar eller nätmobbning och de beskriver att det även händer att elever själva lägger fram önskemål om innehåll inför dessa lektioner. Elevhälsopersonalen påtalar att de utifrån deras respektive yrkesroller kan bli inbjudna av lärarna att delta på livskunskapslektionerna i samband specifika frågeställningar.

Lärarna uppger att varje arbetslag själva kan organisera insatser efter behov. Ett arbetslag identifierade exempelvis ett problem med grupperingar i en klass – utifrån detta genomfördes samtal i kill- och tjejgrupper efter viss omorganisation inom arbetslaget.

Lärarna ger ytterligare ett exempel på förebyggande generella insatser som genomförts efter identifierade behov då det framkom att det fanns elever som upplevde att vissa platser på skolan inte kändes trygga: *"Då tar vi tag i det, nu har vi förstärkt med rastvakter... och har till exempel dubbla vuxna på idrotten."*

Det åtgärdande arbetet

Ett åtgärdande elevhälsoarbete liknar det förebyggande, men riktar sig mot uppmärksammade eller uppkomna situationer som omedelbart behöver ombesörjas. Ofta sker insatserna på individuellt nivå. En del av detta arbete är att tillgodose elevers behov av särskilt stöd. Det handlar här om elever med inlärningssvårigheter, funktionsnedsättning, sjukdom, försvårande omständigheter i elevens sociala situation i skolan eller i hemmet.

En annan del av en skolas åtgärdande arbete är att agera vid akuta situationer för elever eller grupper av elever med riskbeteenden eller uttalad psykisk ohälsa. Det kan ske genom åtgärder inom ramen för skolans arbete mot kränkande behandling, motivations- och krissamtal, eller utredande, rådgivande och bearbetande samtal med eleverna, samt genom initierande av kontakt med hemmet och samarbete med andra instanser, såsom socialtjänst eller barn- och ungdomsmottagning.

Rektorn, liksom elevhälsan och lärarna, redogör för att det åtgärdande elevhälsoarbetet planeras i samråd mellan pedagoger och representanter från elevhälsan. De beskriver vidare att åtgärdande insatser kan innebära att specialpedagog och kurator handleder

pedagoger, något som lärarna säger att de uppskattar och som de ser som ett stöd i det åtgärdande elevhälsoarbetet.

Elevhälsopersonalen säger att skolan utgår från ett inkluderande förhållningssätt och strävar efter att alla elever ska kunna delta efter förmåga i den gemensamma undervisningen men beskriver att individuella insatser för elever dock kan ske avskilt vid behov.

Rektorn säger att arbetet med särskilt stöd i hög grad påverkas av vilket förhållningssätt som råder på skolan och påtalar att lärarna på Friskolan Mosaik tar ett stort ansvar och har en vilja att möta alla elever.

Rektorn uppger även att skolan löpande samverkar med BUP och socialtjänsten genom så kallade nätverksmöten.

I arbetet med att planera insatser för elever framhåller rektorn vikten av de olika professionerna i elevhälsan och säger bland annat: *"Skolsköterskan kan ge en annan bild av eleven utifrån sitt perspektiv. Hon känner alla elever och tillför sina kunskaper."* Hon säger angående det faktum att skolan i dagsläget står utan kuratorn som är sjukskriven: *"Vi är jättefrustrerade över att vi nu hamnat utan kurator... Vi har ett glapp när vi inte har en kurator, även om vi tillfälligtvis försöker täcka upp samtalsbehovet för eleverna."* Lärarna beskriver att kuratorn fyller en stor funktion i det åtgärdande arbete bland annat genom handledning av lärarna.

Lärarna säger att de tycker att det finns en lyhördhet från skolledningen när det gäller både elevernas och lärarnas behov av stöd och hjälp på skolan och säger bland annat: *"Vi får alltid stöd om vi behöver [i arbetet med elever i behov av stöd] och om något inte fungerar - då fixar skolledningen det."*

Skolinspektionen bedömer att elevhälsans kompetenser i Friskolan Mosaik i hög grad, själva eller tillsammans med andra kompetenser, arbetar hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande på ett sätt som stärker elevernas hälsa, och stödjer dem att nå utbildningens mål.

Friskolan Mosaiks elevhälsoarbete genomsyrar verksamheten på skolan. Det ges fler exempel på ett aktivt hälsofrämjande arbete såsom arbete med värdegrundsfrågor, goda relationer mellan vuxna och elever, elevers motivation samt olika temarbeten. Elevhälsoarbetet som bedrivs på skolan är dessutom både förebyggande och åtgärdande och innefattar såväl anpassningar som insatser för att stärka elevernas hälsa, och stödja dem att nå utbildningens mål. Elevhälsopersonalen på skolan bidrar i skolans hälsofrämjande arbete och till stor del i det förebyggande och åtgärdande elevhälsoarbetet.

1.3 Utgår elevhälsans arbete från erhållen kunskap, identifierade faktorer och förhållanden i skolans fysiska, organisatoriska och psykosociala miljö, samt från identifierade behov hos skolans elever?*Utgångspunkter för ett hälsofrämjande arbete*

För sitt hälsofrämjande arbete kan en elevhälsa/skola behöva inhämta kunskap om hälsofrämjande faktorer via forskning, via erfarenheter från andra skolor eller via olika myndigheter och organisationers vägledningsmaterial. Elevhälsans hälsofrämjande arbete kan även utgå från insikt och allmän eller beprövad erfarenhet.

Rektor beskriver att det hälsofrämjande arbetet på skolan utgår från de direktiv som skolan har från läroplan och kursplaner. Elevhälsopersonalen på Friskolan Mosaik bidrar i ett hälsofrämjande arbete på skolan bland annat genom skolsköterskans hälso-samtal och genom att skolsköterskan samarbetar med undervisande personal i undervisning om puberteten. Vilka utgångspunkter som finns för dessa insatser har inte utretts inom ramen för Skolinspektionens granskning.

Utgångspunkter för individuella och generella insatser

En elevhälsas individuella insatser, rörande elever som kan behöva stödinsatser i skolarbetet, eller elever som kan omfattas av individuella riskfaktorer eller riskbeteenden, kan ha flera utgångspunkter. Det kan exempelvis röra sig om screening med bedömningsinstrument av elevernas utveckling, mottagande av signaler från lärare som misstänker inlärnings-svårigheter eller ser andra problem i samband med en elev, eller utredning av enskilda elever i syfte att klarlägga vilka hinder som finns för elevens lärande. Det kan också vara dialog med den pedagogiska personalen kring vad som händer i klassrummet och under skoldagen i övrigt, eller skolans utredningar av situationen kring elever som involverats i kränkningar eller förekommit vid disciplinära åtgärder.

Som utgångspunkt för generella insatser kan en elevhälsa/skola behöva identifiera förekommande problem i skolans fysiska, organisatoriska eller psykosociala miljö. Det kan ske genom trivsel-enkäter till eleverna, analys av elevernas kunskapsresultat, kartläggningar inom ramen för skolans arbete mot kränkande behandling, sammanställningar och analys av information från elevernas hälsobesök, samtal med elever och personal.

Som en del i skolans förebyggande och åtgärdande elevhälsoarbete beskriver rektorn att specialpedagogen, kuratorn och rektorn löpande deltar i arbetslagens möten. Genom dessa möten identifierar elevhälsan riskbeteenden och elever som kan behöva stöd i skolarbetet genom att ta emot signaler från elever, lärare eller annan personal som misstänker inlärnings-svårigheter, eller ser svårigheter i elevens psykosociala miljö.

Rektorn beskriver även att skolan har rutiner för att kontinuerligt se över kunskaps-utvecklingen för eleverna varje termin i syfte att ha koll på eventuella behov av stödinsatser. Kunskapsanalys görs av lärarna både på individuell och generell nivå. Special-

pedagogen uppger vidare att hon använder screening som ett verktyg för att fånga upp elevers behov "rent kunskapsmässigt".

Lärarna beskriver också att de kontaktlärarsamtal som de regelbundet genomför med eleverna är ett sätt att identifiera deras eventuella stödbehov: *"Vi har ju generellt väldigt tät kontakt med varandra och det är ofta i de kontakterna det dyker upp saker [information om elevernas behov]."*

Elevhälsopersonalen framhåller att de inom elevhälsan på skolan arbetar aktivt med att tidigt utreda elever som har svårigheter på olika sätt, specialpedagogen säger bland annat: *"Vi tycker att vi på det viset ger eleverna möjlighet att lyckas. Diagnosen i sig är ju inte viktig, det viktiga är en god självbild."*

Samtliga intervjuade på Friskolan Mosaik uppger även att skolan regelbundet använder en elevenkät som sammanställs inom varje respektive arbetslag och som bildar underlag för både individuella och generella insatser. Eleverna genomför enkäten varje termin - eleverna i intervjuerna beskriver den enligt följande: *"Där frågar de om mobbning och studier. Om trygghet och vad man tycker om lokaler och hur man är mot andra elever och hur lärarna är mot dig."*

I Skolinspektionens elevenkät framgår att 89 procent av eleverna på Friskolan Mosaik anser att skolan frågar dem om hur de upplever sin skolsituation. Motsvarande resultat för samtliga skolor i granskningen är 58 procent. Eleverna i intervjuerna nämner bland annat utvecklingssamtalen som ett forum då de har möjlighet att berätta om hur de har det på skolan. Sammantaget framhåller eleverna i intervjuerna att de är nöjda med hur skolan samlar in underlag om hur de som elever har det på skolan och säger: *"Lärarna tar tag i det väldigt bra. Man litar på lärarna."* Skolsköterskan säger att de hälsosamtal hon genomför är ett sätt att identifiera eventuella stödbehov och säger: *"Jag frågar till exempel alltid de äldre eleverna om de kommit i kontakt med alkohol, droger eller om de varit utsatta för kränkningar."*

Skolinspektionen bedömer att elevhälsans arbete i Friskolan Mosaik i hög grad utgår från erhållen kunskap, identifierade faktorer och förhållanden i skolans fysiska, organisatoriska och psykosociala miljö, samt från identifierade behov hos skolans elever.

Elevhälsoarbetet på Friskolan Mosaik utgår från identifierade behov hos skolans elever inför både generella och individuella insatser. Elevhälsan samlar in underlag för sitt arbete bland annat genom former för anmälan till elevhälsan och genom samtal med skolans personal. Elevhälsoarbetet utgår även från information om elevernas generella behov på skolan genom enkäter och kunskapsanalyser. Eleverna är i hög utsträckning nöjda med hur skolan samlar in information om deras behov.

1.4 Utvärderas elevhälsans arbete så att resultatet kan ligga till grund för nya insatser och förbättringsarbete som tar sikte på att eleverna ska känna sig trygga och nå utbildningens mål?

Ett fullgott elevhälsoarbete inkluderar rutiner som innebär uppföljning och analys av det genomförda arbetet. För att det ska vara möjligt behöver en elevhälsa/skola formulera mål, som i sig är utvärderingsbara, och som omfattar elevernas utveckling och psykosociala hälsa. Vidare ingår att målen utvärderas mot bakgrund av elevernas behov för att nå så långt som möjligt enligt utbildningens mål, samt att utvärderingen i sin tur möjliggör en planering av elevhälsans kommande insatser.¹²

Mål för skolans elevhälsoarbete, utvärdering mot bakgrund av elevernas behov, nya insatser, elevhälsans roll i skolans verksamhet

Friskolan Mosaik har en arbetsplan för elevhälsan som innefattar en arbetsbeskrivning av elevhälsans arbete och generella målsättningar för skolan avseende elever i behov av särskilt stöd.

Både elevhälsan och rektorn uppger att skolan inte har separata mål för elevhälsans arbete. De säger däremot, liksom lärarna, att arbetslagen inför varje terminsstart har i uppdrag att formulera mål med tillhörande arbetsplanering i det som blir varje arbetslags arbetsplan. Lärarna säger att målen i arbetsplanerna utgår från en sammanställning och en analys av kunskaper om aktuella behov hos eleverna. Målen omfattar såväl elevernas kunskapsutveckling som psykosociala hälsa beroende på vad analysen av behoven påvisar. Rektorn redogör för att varje arbetslag i detta arbete har i uppdrag att sammanställa sina elevers resultat i ett dokument. Där ingår en beskrivning av måluppfyllelse inom respektive klass, enskilda elevers problematik och anpassningar på grupp- och individnivå. I detta arbete ingår även resultaten av elevenkäten.

Rektorn beskriver att elevhälsan tar del av ovan beskrivna information och gör en sammanställning och översikt för skolan som en del i det systematiska kvalitetsarbetet. Utifrån denna sammanställning formulerar elevhälsan dock inte några mål eller nya elevhälsoinsatser för elevhälsans fortsatta arbete.

Rektorn uppger att elevhälsan regelbundet utvärderar sitt arbete utifrån personalens, elevernas och föräldrarnas synpunkter. Detta gäller både på organisationsnivå i diskussioner med personalen, samt på individnivå med berörda. Utvärdering av elevhälsans arbete görs enligt rektorn kontinuerligt i dialog med lärare och i elevhälsoteamet.

På frågan om elevhälsan är delaktig i det systematiska kvalitetsarbetet uppger rektorn: "Ja, de är ju en del i arbetslagens arbete."

¹² Se bland annat 4 kap. 4 och 5 §§ skollagen, Skolverkets och Socialstyrelsens *Vägledning för elevhälsan* s. 13 samt Skolverkets allmänna råd med kommentarer om systematiskt kvalitetsarbete (SKOLFS 2012:98).

Skolinspektionen bedömer att elevhälsans arbete i Friskolan Mosaik i relativt hög grad utvärderas så att resultatet kan ligga till grund för nya insatser och förbättringsarbete som tar sikte på att eleverna ska känna sig trygga och nå utbildningens mål.

Varje arbetslag utvärderar det utförda elevhälsoarbetet inom respektive arbetslag. Inför planeringen av nya insatser formulerar arbetslagen mål som omfattar såväl elevernas kunskapsutveckling som psykosociala hälsa, efter en analys av elevernas aktuella behov. På så sätt utvärderas ett elevhälsoarbete på skolan som grund för nya insatser.

Elevhälsan tar del av och sammanställer en översiktlig information avseende elevernas aktuella behov. Skolan formulerar dock inte separata mål för elevhälsans arbete med en plan för nya insatser för elevhälsan som utgår från en aktuell analys av elevernas behov på skolan.

Syfte och frågeställningar

Den nya skollagen innebär ett förstärkt uppdrag för elevhälsan. Varje skolas verksamhet ska innefatta elevhälsa, och elevhälsan ska främst arbeta förebyggande och hälsofrämjande. Sammantaget ska elevernas utveckling mot utbildningens mål stödjas. 'Utbildningens mål' omfattar här dels kunskaper, dels normer och värden utifrån läroplanen. Elevhälsans arbetsuppgifter inkluderar därmed en medverkan i att utforma skolmiljön så att den blir trygg och hälsosam för eleverna, såväl psykiskt som fysiskt. Viktigt är också att detta arbete utgår från behoven hos eleverna inom den aktuella skolenheten.

Erfarenheter från forskning¹³ och från Skolinspektionens egen tillsyn visar att skolor tenderar att prioritera ett individuellt inriktat åtgärdande arbete på bekostnad av det arbete som är förebyggande och hälsofrämjande. Elevhälsans förutsättningar för att kunna utföra det förväntade arbetet är avhängigt förhållanden som hur problem inom skolan identifieras, om forskning och beprövad erfarenhet används vid planering och genomförande av insatser, och om elevhälsan samarbetar med skolans ledning och pedagogiska personal.

Syftet med projektet är att granska elevhälsans medverkan i att skapa förutsättningar för förbättrad hälsa, ökad trygghet och ökat lärande hos skolans elever. Granskningen ska besvara följande övergripande frågeställning:

Har elevhälsan kompetens och arbetssätt för, samt vidtar insatser i, det hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande arbetet, som motsvarar behoven hos eleverna på skolan?

De frågor som projektet omfattar är:

- Har eleverna tillgång till elevhälsa och alla dess kompetenser?
- Arbetar elevhälsans kompetenser – själva och/eller tillsammans med andra kompetenser – hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande på ett sätt som stärker elevernas hälsa, och stödjer dem att nå utbildningens mål?
- Utgår elevhälsans arbete från erhållen kunskap, identifierade faktorer och förhållanden i skolans fysiska och psykosociala miljö, samt från identifierade behov hos skolans elever?
- Utvärderas elevhälsans arbete så att resultatet kan ligga till grund för nya insatser och förbättringsarbete som tar sikte på att eleverna ska känna sig trygga och nå utbildningens mål?

¹³ Hjärne, Säljö (2012) (red) *Att platsa i en skola för alla*. Elevhälsa och förhandlingar om normalitet i den svenska skolan. Johansson, Svedberg (2013) *Att leda mot skolans mål*, s 201

Metod och material

Föreliggande kvalitetsgranskning har omfattat sammanlagt 25 kommunala och fristående grundskolor. Granskningen har genomförts elevnära, i den mening att elevernas uttryckta behov och erfarenheter har utgjort granskningens utgångspunkt.

Inledningsvis samlades elevernas behov och erfarenheter in genom en digital enkät. Enkäten vände sig till samtliga elever i grundskolans årskurs 6-9 i de aktuella skolorna (samttaget 3687 elever). Svarsfrekvensen för enkäten totalt uppgick till 80 procent.

Därpå genomfördes besök i samtliga skolor. Inför skolbesöket gavs respektive inspektör möjlighet att analysera sammanställningen av enkätsvaren, såväl för den aktuella skolan som för det totala utskicket. De intervjuer som därpå genomfördes vid besöket kunde på så sätt utgå från denna analys. I övrigt har intervjuerna vid besöken följt den intervjuguide som tagits fram i enlighet med projektets frågeställningar. Elever från årskurserna 6-9, elevhälsan (skolsköterska, kurator, skolpsykolog och specialpedagog eller motsvarande kompetens), samt rektor och lärare i de aktuella årskurserna har intervjuats. Intervjuer har även genomförts med enskilda elever och vårdnadshavare.

I vissa fall har skolans verksamhet inte innefattat alla ovan nämnda kompetenser. Intervju har då genomförts med den elevhälsopersonal som varit tillgänglig.

I granskningens material har även vissa bakgrundsuppgifter ingått, såsom tillgänglig information hos Skolinspektionen (nationell statistik, tidigare tillsynsbeslut och skolenkäten) samt underlag som begärts in från respektive skola (skolans elevhälsoplan, eller annan dokumentation av elevhälsans arbete, och förteckning av elevhälsans personal med befattning och anställningsförhållanden). Dessa uppgifter har använts i rapporteringen som referensram till elevhälsans arbete, exempelvis vid behov att tydliggöra lokala förutsättningar och sammanhang.

Slutligen har bedömningen av elevhälsans arbete gjorts genom en sammanvägning av förekomsten av resursen elevhälsa utifrån dess samlade kompetens (dvs yrkeskategorier/utbildning) samt förekommande organisation (dvs omfattning, samverkan och insatser), och förekomsten av behov hos skolans elever, så som behoven beskrivits och uttryckts av skolans rektor och personal samt av eleverna själva i enkät och intervjuer. Det innebär att allt insamlat material tagits i anspråk för att bedöma den övergripande frågeställningen.

Författningsstöd

Enligt 1 kap. 10 § skollagen (2010:800) ska *barnets bästa* vara utgångspunkt för all verksamhet i skolan. Det är med andra ord ett förhållningssätt som avser att genomsyra skolan i sin helhet.

Skolans huvudman har det yttersta ansvaret för att skolmiljön präglas av trygghet och studiero. I 6 kap. 1–10 § skollagen finns bestämmelser som ger en tydlig markering om att skolan ska vara en trygg plats för eleverna att vistas i och att nolltolerans mot kränkande behandling ska råda i skolmiljön. Bland annat anges att huvudmannen ska se till att det varje år upprättas en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever (6 kap. 8 § skollagen). Vidare har alla vuxna i skolan anmälningsplikt, vilket innebär att en anmälan ska göras så snart man observerat eller fattat misstanke om att en elev anser sig ha blivit kränkt (6 kap. 10 § skollagen).

Elevhälsan regleras i 2 kap. 25–28 §§ skollagen. Här framgår att det för eleverna i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, sameskolan, specialskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska finnas elevhälsa. Det ska finnas tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator, samt vidare till personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses.

Skollagen slår fast att elevhälsan främst ska vara förebyggande och hälsofrämjande, och att elevhälsan ska stödja elevernas utveckling mot utbildningens mål (2 kap. 25 § skollagen). Den nya skollagen innebär därmed ett förstärkt uppdrag för elevhälsan jämfört med tidigare. Syftet är att ge förutsättningar för arbetssätt baserade på ökad samverkan mellan (det som tidigare var) den särskilda elevvården, skolhälsovården och det samordnande ansvaret för specialpedagogiska insatser. I propositionen till skollagen (*"Den nya skollagen för kunskap valfrihet och trygghet"*, prop 2009/10:165) lyfts fram att fokus för den medicinska insatsen inom elevhälsan inte längre endast ska utgöras av hälso- eller sjukvårdande insatser i snäv bemärkelse utan *"förebyggande och hälsofrämjande insatser i ett bredare perspektiv"* (prop 2009/10:165, s. 277). Vidare beskrivs hur elevhälsan har ett ansvar för att *"bevaka att skolan bidrar till att skapa goda och trygga uppväxtvillkor"*, och att elevhälsan i det individuellt inriktade arbetet *"har ett särskilt ansvar för att undanröja hinder för varje enskild elevs lärande och utveckling"* (prop. 2009/10:165, s. 276).